

Summary:

Ludmyla Fenyk. BASIN APPROACH TO THE REGIONAL PROBLEM SOLVING (ON THE EXAMPLE OF THE WESTERN BUH RIVER).

The paper is concerned with methodical characteristics of the basin approach. It offers the algorithm of drafting of the map of the regional zoning of the territory of The Western Buh river's basin system, classified by the tensions of the ecological and environmental protection conflict (problematic) situations. The paper presents also a map that reflects geoeological regional zoning of the basins system territory, as well as working out recommendations and optimization steps for solving of the problematic situations, which are presented in the basin.

УДК 553.3/9 (477.82)

Віталіна КОВАЛЬЧУК, Василь ІВАНЦІВ, Віктор ВОЛЯНСЬКИЙ

МЕТОДИКА ВІДНОСНОЇ ОЦІНКИ ПРИРОДНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНИ

Поглиблене вивчення свого краю, природно-географічних та соціальних умов розвитку його економічної структури має провідне значення на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку. На жаль, інколи наші знання про регіон, в якому живемо, бувають досить обмеженими. Тому ми зупинимося саме на аналізі однієї зі складових природно-ресурсного потенціалу Волині – рекреаційних ресурсів області.

Окремі аспекти забезпеченості, оцінки та практичного використання природних рекреаційних ресурсів досліджувалися у працях Павлова В.І., Черчик Л.М., Руденка В.П., Луцишина П.В., Коваль Г., Мельник В.М., Геренчука К.І., Корецького Л.М., Бондаренка В.Д. та інших авторів. Зокрема, ґрунтовний аналіз сучасного стану використання, економічної ефективності рекреаційного потенціалу Волині та перспектив розвитку туристично-рекреаційного комплексу області проводиться у дослідженнях Павлова П.І., Черчик Л.М., Коваль Г. [5,11]. Окремі види природних ресурсів (лісові, гідрологічні, комплексні ландшафтні), їх географічний розподіл, ступінь та можливості використання вивчалися у працях Бондаренка В.Д., Фурдичка О.І., Корецького Л.М., Геренчука К.І., Мельник В.М. [1, 10, 13]. Загальна оцінка природно-рекреаційних ресурсів Волині дається також у фундаментальних роботах, присвячених комплексному аналізу природного, економічного та соціально-культурного потенціалу області [3, 4, 13]. Проте ступінь вивченості даного питання значно відрізняється від стану та рівня наукової дослідженості рекреаційного потенціалу Кримського і Карпатського регіонів, які володіють багатими природними ресурсами та мають давні традиції рекреаційного природокористування [11]. Зокрема, практично не проводились дослідження кліматичних та лікувально-бальнеологічних ресурсів області.

При розробці методики відносної оцінки природно-рекреаційного потенціалу адміністративних районів Волинської області ми використали інтегральні показники визначення комфортності клімату та оцінювання гідрологічних ресурсів деякої території, запропоновані у працях Данилової Н.А., Ратнера Є.М. [2, 12].

Новизна запропонованого методу відносної оцінки полягає, по-перше, у використанні розширеного комплексу числових показників при аналізі лісових, гідрологічних та кліматичних рекреаційних ресурсів. По-друге, ми провели порівняльний аналіз природного рекреаційного потенціалу адміністративних районів Волинської області, у той час як попередні дослідження стосувались великих за охопленням ландшафтних регіонів або зон [5, 10]. Здійснення оцінки по адміністративно-територіальних одиницях дозволить в майбутньому розробити практичні рекомендації щодо використання потенціалу тих районів,

в яких на даний час відсутній достатньо розвинений туристично-рекреаційний комплекс.

У наш час зростає потреба у відпочинку в зв'язку з погіршенням стану здоров'я населення України через загострення екологічної ситуації. Водночас обмежені економічні можливості людей роблять недоступною для багатьох навіть поїздку в Крим. У таких умовах місцевий рекреаційний потенціал набуває особливо великого значення. Саме цим зумовлюється практична цінність даного дослідження.

Метою даного дослідження було проведення відносної оцінки природного рекреаційного потенціалу адміністративних районів Волинської області на основі аналізу ряду показників, що дозволяють кількісно охарактеризувати розподіл та бонітет лісових, кліматичних, гідрологічних ресурсів.

Волинський край досить добре забезпечений усіма основними складовими, необхідними для повноцінного відпочинку. Детальний аналіз кліматичних, гідрологічних, лісових, лікувально-бальнеологічних та культурно-історичних рекреаційних ресурсів регіону дає змогу вести мову про можливість їх розширеного використання і формування в межах області у перспективі рекреаційного району державного або міждержавного значення.

Багатства природного потенціалу Волинського краю на сучасному етапі використовуються далеко не у тому об'ємі, який є доцільним у період економічної структурної перебудови та переоцінки пріоритетів і цінностей. Це безпосередньо стосується і такої складової природних ресурсних багатств краю, як рекреаційні ресурси.

У проведеному дослідженні ми зробили спробу провести кількісну оцінку досліджених складових рекреаційного потенціалу регіону на основі ряду показників.

При оцінці відносного рівня забезпеченості природними рекреаційними ресурсами окремих адміністративних районів Волинської області була використана методика, зміст якої розкривають наступні положення:

- 1) середній ступінь забезпеченості деяким видом ресурсів по області в цілому приймається рівним 1 балу;
- 2) відносний ступінь забезпеченості деяким видом ресурсів окремого району визначається на основі порівняння його з середнім по області;
- 3) інтегральний (сумарний) показник забезпеченості деяким типом ресурсів визначався як середнє арифметичне балів забезпеченості окремими видами ресурсів.

Оцінки проводилися для таких типів та видів природних рекреаційних ресурсів:

- 1) лісові рекреаційні ресурси (показники: загальна площа лісів, їх рекреаційна цінність, бонітет, територіальний розподіл);
- 2) кліматичні рекреаційні ресурси (показники: середня температура липня, середня сума температур, вищих 10^0 C, середня тривалість періоду комфортного відпочинку);
- 3) гідрологічні рекреаційні ресурси (показники: кількість водних об'єктів на території району, придатних для рекреаційного використання, загальна площа водного дзеркала, сумарна довжина берегової зони).

Слід відмітити, що досить низьким є рівень дослідження лікувально-бальнеологічних та комплексних (ландшафтних) рекреаційних ресурсів, тому оцінка їх поки-що не проводилася.

Результати проведених оцінок наводяться у таблицях 1 і 2. Дані, представлені в табл.1, дають наочне уявлення про порядок та методику проведених оцінок (на прикладі оцінки лісових рекреаційних ресурсів). Аналіз даних табл.1 показує, що найкраще відносно забезпечення лісовими рекреаційними ресурсами мають Шацький (1,9 бали), Маневецький (1,7 бали), Ківерцівський та Ратнівський (1,3 бали) райони Волинської області. Водночас найнижчий показник відносного забезпечення лісовими рекреаційними ресурсами характерний для Луцького (0,2 бали), Горохівського, Рожищенського (0,3 бали) та Іваничівського (0,4 бали) районів. Це узгоджується з природно-географічними особливостями зонального поширення лісів на території Волині [13]. Отримані показники відображають також і сучасний стан використання даного виду ресурсів, адже саме у

районах з високим балом найбільш інтенсивно розвивається рекреаційне лісівництво [1, 11].

У таблиці 2 наводяться узагальнені кінцеві результати оцінок лісових, кліматичних, гідрологічних рекреаційних ресурсів. Аналіз даних табл. 2 свідчить про високий рівень природного рекреаційного потенціалу Шацького, Ратнівського, Любешівського, Ківерцівського і Старовижівського районів (сумарний бал забезпеченості природними рекреаційними ресурсами вище 1). Відносно низький показник оцінки отримано для Локачинського, Луцького і Рожищенського районів (сумарний бал близький до 0,5).

Порівнюючи отримані результати з дослідженнями природного рекреаційного потенціалу Волині, які проводилися у працях Руденка В.П., Коваль Г., Мельник В.М. [5, 10, 14], відмітимо, що важливим фактором відносної оцінки даного виду природних ресурсів є сукупність кількісних та якісних показників і характеристик, які беруться до уваги при розробці методики оцінювання.

Зокрема, у працях Руденка В.П. [14] комплексна оцінка природних рекреаційних ресурсів адміністративних районів і областей України (у тому числі і Волинської області) здійснювалася на основі використання трьох показників: потреба населення у рекреаційних територіях (угіддях) та зонах, базах відпочинку, балансові експлуатаційні запаси мінеральних вод і лікувальних грязей. В результаті найвищий бал при оцінюванні отримали Шацький, Любомльський, Ківерцівський, Маневицький та Луцький райони Волинської області (примітка: в період проведення дослідження Любомльський і Шацький райони ще входили до єдиної адміністративної одиниці – Любомльського району). Найнижчі показники були отримані автором для Локачинського, Володимир-Волинського, Турійського, Іваничівського, Рожищенського, Любешівського районів. Відмітимо, що оцінювання проводилося в грошовому еквіваленті (млн. крб).

Таким чином, коли в основу відносної оцінки покладено економіко-соціальні показники або ефект від використання рекреаційних ресурсів, як це було зроблено у працях Руденка В.П., Коваль Г. [5, 10], великі сумарні бали отримують райони з порівняно високим рівнем розвитку соціально-економічного комплексу та інфраструктури (Луцький, Ківерцівський райони Волині).

В дослідженні Мельник В.М. [10] проводилася оцінка рекреаційного потенціалу ландшафтних районів Волині. Оскільки в основу було покладено показники забезпеченості природними рекреаційними ресурсами, то результати добре корелюються з нашими: найвищу оцінку одержали Шацький, Любомльсько-Ковельський, Цуманський (Ківерцівський район) та Луцький ландшафтні райони області.

Традиційно ґрунтовними і різноплановими були дослідження природного рекреаційного потенціалу Волині, присвячені району Шацького приозер'я та інших районів з багатими природними ресурсами [1, 4, 10]. Проте недостатня увага на терені Волині надавалася розвитку рекреації із залученням потенціалу самого м. Луцька і Луцького району. Наукові розробки, що проводилися, відносилися до регіону в цілому чи району Шацького приозер'я, зокрема, але без ґрунтовних аналітичних оцінок неможливий і практичний розвиток галузі. Той вплив, який має зараз рівень матеріальної забезпеченості людей на вибір способів та місць відпочинку, знову ж таки робить актуальною необхідність створення рекреаційних систем на базі природних та соціально-культурних ресурсів свого міста, району.

Луцький район, розташований на південному сході Волинської області, має значний потенціал як природних, так і соціально-культурних, історичних ресурсів, що можуть бути використані з метою відпочинку, туризму, лікування. Клімат району, згідно фізіолого-кліматичної типізації погоди теплого і холодного періоду року Ратнера Є.М. [2, 7, 8], відноситься до типу нейтрального, теплого, комфортного. Лісові масиви займають невелику частину території (7,6 тис. га), але характеризуються значним рекреаційним потенціалом внаслідок проведених заходів по благоустрою, створенню обладнаних місць для відпочинку,

розвиненою транспортною інфраструктурою (зручні під'їзди, автошляхи, транспортні стоянки). Особливо інтенсивно використовуються зелені насадження міста (парки, сквери і т.д.). Лісові ресурси району можуть повністю задовольнити потреби рекреантів, як свідчать дані числових оцінок та розрахунків рекреаційної ємності [6, 7].

Таблиця 1

Забезпечення районів Волині лісовими рекреаційними ресурсами

Райони Волинської області	Площа району, тис. га	Площа лісів, тис. га	Заповненість району, %	Бал забезпеченості лісовими рекреаційними ресурсами
Володимир-Волинський	100	20,8	20,8	0,6
Горохівський	110	11,1	10,1	0,3
Іваничівський	60	7,45	12,4	0,4
Камінь-Каширський	170	79,5	46,8	1,4
Ківерцівський	140	58,6	41,9	1,3
Ковельський	100	70,0	36,8	1,1
Луцький	97	6,2	6,4	0,2
Локачинський	70	11,7	16,7	0,5
Любешівський	145	51,6	35,6	1,1
Любомльський	147	42,0	28,0	0,8
Маневицький	220	122,0	55,5	1,7
Ратнівський	145	63,1	43,5	1,3
Рожищанський	90	10,0	11,1	0,3
Старовижівський	118	36,4	30,8	0,9
Турійський	135	26,0	10,3	0,6
Шацький	76	47,0	62,0	1,9
Волинська область	2010	605,0	33,1	1

Що стосується гідрологічних ресурсів, то це, в першу чергу, р. Стир з притоками, 3 озера, 19 ставків із загальною площею водного дзеркала 434 га. На р. Стир і Черногузка обладнано зони відпочинку. Планувалося створення такої зони на р. Сапалаївка, але за відсутністю коштів цей проект було призупинено.

Поблизу м. Луцька розвідано і введено у користування дві свердловини природних мінерально-столових вод (йодно-бромних і хлоридно-натрієвих, підвищеної мінералізації, і залістистих, слабомінералізованих). Загальні запаси родовищ становлять 150 тис. м³.

До цього часу практично не використовувалися запаси сапропелю, які складають по району біля 0,04 млн. т. Сапропелі – донні відклади прісноводних водойм, що містять мінеральні солі та велику кількість органічних речовин у колоїдному стані. Шацькі родовища сапропелю є одними з найбагатших в Україні. У світовій практиці бальнеологічно-курортних комплексів є приклади використання сапропелю для лікування та загального оздоровлення організму людини, досліджене застосування його в дерматології та косметичі [9]. Зазначимо, що видобування сапропелю сприяє “омолодженню” озерних екосистем, затримує процеси їх евтрофікації, заростання, тобто має позитивний екологічний вплив.

Але чи не найбільший інтерес у потенційних рекреантів та туристів викликають культурно-історичні пам'ятки, зосереджені як у самому Луцьку, так і поблизу нього.

Проте основні проблеми розвитку рекреаційного комплексу м. Луцька і Луцького району пов'язані з розвитком інфраструктури – усіх її ланок, від транспорту до сфери послуг, яка поки-що не відповідає європейським стандартам для туристично-рекреаційних зон, а

також з відсутністю науково обґрунтованих маркетингових оцінок та рекомендацій у даній сфері.

Таблиця 2

**Оцінка відносного забезпечення районів Волині природними
рекреаційними ресурсами**

Райони Волинської області	Бал забезпе- чності лісовими рекреацій- ними ресурсами	Бал забезпеченості кліматичними рекреацій-ними ресурсами	Бал забезпеченості гідрологічними рекреаційними ресурсами	Сумарний бал забезпе- чності природними рекреацій- ними ресурсами
Володимир- Волинський	0,6	0,97	0,92	0,83
Горохівський	0,3	1,02	0,97	0,76
Іваничівський	0,4	1,03	0,79	0,76
Камінь- Каширський	1,4	0,68	0,56	0,88
Ківерцівський	1,3	1,02	0,91	1,08
Ковельський	1,1	1,01	0,47	0,86
Луцький	0,2	0,98	0,48	0,55
Локачинський	0,5	0,99	0,27	0,59
Любешівський	1,1	0,99	2,14	1,41
Любомльський	0,8	1,0	0,27	0,69
Маневицький	1,7	1,0	0,27	0,99
Ратнівський	1,3	0,97	2,13	1,47
Рожищанський	0,3	0,98	0,29	0,52
Старовижівський	0,9	1,0	1,32	1,07
Турійський	0,6	0,99	0,95	0,85
Шацький	1,9	1,1	0,64	1,18
Волинська область	1	1	1	1

В результаті аналізу рекреаційного потенціалу Луцького району і м. Луцька, при вивченні даного питання було також виявлено ряд проблем, у тому числі:

1. Населення міста і району недостатньо підготовлене до рекреаційного підприємництва.
2. Відсутні стабільні механізми регулювання господарських відносин та економічна база для розвитку рекреаційного комплексу.
3. Недостатньо чіткою є законодавча база регулювання даних питань.

На основі аналізу проведених оцінок було зроблено ряд *висновків*. Вивчення ступеня відносної забезпеченості природними рекреаційними ресурсами адміністративних районів Волинської області показало:

1. Найвищим ступенем забезпеченості рекреаційними природними ресурсами характеризуються Любешівський, Ратнівський, Шацький, Ківерцівський райони. Найнижчі значення сумарного показника були отримані для Рожищанського, Турійського, Локачинського, Луцького районів.

2. У зв'язку з тим, що території на північному сході Волинської області (Камінь-Каширський, Любешівський, Маневицький і, частково, ділянки в межах Ковельського, Ківерцівського та Рожищенського районів) зазнали радіаційного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС, використання їх природного потенціалу для рекреації та відпочинку в

найближчий час є проблематичним. Водночас населення цих районів особливо потребує відпочинку та оздоровлення, для чого може бути використаний потенціал не тільки віддалених кримських здравниць, але і баз в межах Волинської області (як приклад, можна навести діяльність санаторію матері та дитини „Пролісок” у Ківерцівському районі, методики лікування та оздоровлення в якому знижують вміст радіонуклідів у організмі на 15-30 % [9]).

3. Використання природних багатств ряду районів (Ратнівський, Старовижівський, Любешівський, Маневецький) утруднене в зв'язку з слабким розвитком інфраструктури, віддаленістю від адміністративно-економічних центрів, а також радіаційним забрудненням території.

4. При здійсненні відносної оцінки не враховувались соціально-економічні показники, що впливають на інтенсивність використання рекреаційного потенціалу. Це, очевидно, суттєво змінило б показники по Луцькому району та деяких інших районах з відносно високим ступенем розвитку інфраструктури.

В цілому дана методика є досить перспективною і передбачає подальші дослідження у вказаному напрямку. Рекреаційний потенціал Волині з часом використовуватиметься значно інтенсивніше та ефективніше, про що свідчать тенденції останніх років у сфері туризму, відпочинку, рекреації.

Перспективність розвитку туристично-рекреаційної галузі та досліджень в даному напрямку визначається також тим фактором, що її розвиток даватиме можливість залучити іноземні інвестиції, сприяти економічному зростанню Волинського регіону в цілому.

Література:

1. Павлов В.І., Черчик Л.М. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи. – Луцьк: Надстир'я, 1998.-324 с.
2. Ковальчук В.В. Територіальні рекреаційні системи / Жива Україна – 1999 – №14-15. – С.4-5.
3. Ковальчук В.В., Бондира В.В., Ткачук Т.В. Рекреаційний потенціал Волині і можливості його розширеного використання / В зб.: Матеріали регіональної науково-практичної конференції “Природні ресурси Волині і здоров'я людини на порозі нового тисячоріччя”. – Вип.2. – Луцьк: Медіа, 1999.-С.34-38.
4. Ковальчук В.В. Екологічні проблеми використання рекреаційних ресурсів Волині // Українське Полісся: вчора, сьогодні, завтра. Збірник наукових праць. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – С.102-104.
5. 2. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. – Львів: Світ, 1993. – 240 с.
6. Данилова Н.А. Климат и отдых в нашей стране. – М.: Мысль, 1980. – 158 с.
7. Принципы изучения климата и его генезиса // Материалы метеорологических исследований. – 1984. - № 8. – С. 101 – 159.
8. Козловський М.П., Шевчук М.Й. та ін. Сапропелі Полісся як біотичний ресурс водойм та перспективи збереження озерних екосистем // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Природні ресурси, екологія та охорона здоров'я Полісся”. – Луцьк: Надстир'я, 2000. – Вип. 3. – С. 172-175.
9. Єврорегіон Буг: Економічна і соціальна географія Волині. – Луцьк, 1995. – Вип. 5. – С.214.
10. Мельник В.М. Рекреаційна оцінка ландшафтних комплексів Волині // Науковий вісник ВДУ. – Луцьк, 2003. – № 7 – С. 161 – 164.
11. Коваль Г. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу Волинської області та можливості його використання для розвитку туризму // Науковий вісник ВДУ: Географічні науки (Економічна і соціальна географія, країнознавство). – Луцьк, 1999. - № 9. – С.56 – 60.

12. Бондаренко В.Д., Фурдичко О.І. Ліс і рекреація в лісі. – Львів: Світ, 1994. – 232 с.
13. Єврорегіон Буг: Волинська область // За ред. Б.П. Клімчука, П.В. Луцишина, В.Й. Лажніка. – Луцьк: Ред. – вид. Вілліл Волин. Ун-ту, 1997. – 448 с.
14. Природа Волинської області // За ред. К.І. Геренчука. – Львів: Вища школа, 1975. – 143 с.

Summary:

Kovaltchuk V.V., Ivanciv V.V., Volanski V.V. THE METHODS ESTIMATE RELATIVES THE NATURELS POTENCIALS RECREATIONS OF VOLYN REGION.

This thesis examines the problem of forming and distribution of resources recreations for the territory of Volyn Region. This thesis analyzes of question of complex studies of the naturals resources recreations of region.

УДК 911.3:330.15 (477)

Володимир ВАЦЕБА

ВЕЛИЧИНА ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИРОДНИХ РЕГІОНІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Одним з важливих наукових завдань сучасного етапу розвитку географічних досліджень в Україні є вивчення природно-ресурсного потенціалу (ПРП) фізико-географічних регіонів різного таксономічного рівня. Йдеться про визначення сутності ПРП таких регіонів та обґрунтування оцінки його величини. Значна увага приділяється дослідженням ПРП в межах адміністративних областей, оскільки це дозволяє виявити територіальні закономірності на мікро та мезорайонному рівнях.

Метою даної публікації є аналіз ПРП фізико-географічних регіонів Тернопільської області як за його окремими складовими, так за інтегральним ПРП.

Тернопільська область територіально належить до Східно-Європейської рівнини. Майже вся область знаходиться в межах Лісостепової зони. Тільки невеликі території Кременецького та Шумського районів входять до складу зони Мішаних лісів. В межах Лісостепової зони Тернопільська область знаходиться в межах Західно-Української лісостепової провінції. Зважаючи на особливості виділення регіону дослідження він повністю, або частково входить до чотирьох фізико-географічних областей: Ростоцько-Опільської горбогірної області, Західно-Подільської височинної області, Середньо-подільської височинної області та Малого Полісся. Аналіз ПРП Тернопільської області проводився до фізико-географічних районів включно. На даній території виділяють дванадцять фізико-географічних районів: Слизько-Славутський, Миколаївсько-Бережанський, Ходорівсько-Бучацький, Вороняківський, Зборівсько-Теребовлянський, Гримайлівсько-Гусятинський (Притовтровий), Збаразько-Смотрицький (Товаровий), Чортківсько-Кам'янець-Подільський, Кременецький, Вілійсько-Ізяславський, Лановецько-Теофіпольський та Підволочисько-Авратинський [3].

Кількісне вираження потенціалу природних ресурсів території визначалося його сумарною цінністю за всіма напрямками використання, що є сумою добутоків оціненої споживчої вартості одиниці ресурсу на продуктивність ресурсу всієї території, придатного для експлуатації за кожним із напрямів його використання з урахуванням коефіцієнтів якості [2; 1].

Виходячи з даних методичних положень, спираючись на отримані результати кількісної оцінки величини природно-ресурсного потенціалу по фізико-географічних регіонах Тернопільської області, проаналізуємо основні особливості сучасного етапу та територіальної диференціації як інтегрального ПРП регіону, так і його окремих складових.